

ahakoa, ma te aha, mehemea e mau mai etahi wahi, waiho mo muri atu ahau whakamatau ai ki te hopu i etahi atu o nga take kei te hiahiatia e matou kia riro mai, kia oti hei ture mo o matou whenua. Me huri tenei i naiane mo nga mana e meatia ana kia whakawhiwhia ki te Poari i raro i te Pire Poari a te Kawanatanga, kahore ahau e kaha kite whakaae i ena. Kaati, waiho tena hei take whiriwhiri, tiro-tiro ma te Komiti. Ko oku mahara mo tenei Poari i raro i nga ritenga o tenei Pire, e kore rawa e tika ma te Poari nei ano ia e whakakorikori, i runga i tona hiahia e hiahia ai ia. Engari ma nga tangata no ratou te whenua nga taonga ranei te kupu, me nga tohu-tohu atu ki te Poari, whakaatu i nga hiahia o aua tangata, i nga huarahi me nga mahi e paingia ana e ratou kia mahia e te Poari, katahi ano te Poari ka korikori i raro i aua tohutohu—katahi ano ka tika. Ko te hiahia nui o nga iwi na ratou nei tenei tikanga i mea kia tu tenei Poari, he mea kia riro ai mana e whakahaere nga rihi me nga riihitanga whenua. He mea hoki kia taea ai te nama he moni hei utu taumahatanga, a hei whakapai whenua hoki. I runga i tenei huarahi mahi ka kapi katoa nga ringa o te Poari i tenei mahi anake. Na taku mohio iho ka kapi nga ringa o te Poari i tenei huarahi mahi, me taku kite, tera e taupapatu te mahinga o ona mana whakahaere whenua me ona mana Kooti whakawa. Na konei ahau i ki ai, e kore rawa e tika kia apititia atu he mahi hou atu ki roto ki te ringa o te Poari, a kia whakawhiwhia ia ki nga mana katoa o te Kooti Whenua Maori. Ko nga mana o te Kooti Whenua Maori, he mana ena me tuku atu ki roto ki nga ringaringa o tetahi atu ropu i waho atu o te Poari e kiia nei. Ko enei mana e rua—ara, ko (1) te mana rihi, tiaki whakahaere whenua, me (2) nga mana o te Kooti Whenua Maori, e kore rawa e tika kia huihuia ki roto i nga ringaringa o te ropu kotahi. He nui nga kino me nga he e puta, a ka tau katoa hei taumahatanga ki runga ki nga whenua o nga Maori e tupono te tuku whenua ki raro i te mana o te Poari nei kia whakahaerea i runga i nga rihi, mokete hoki. Kaati, kahore ahau e whai rawa kia whakapaua ona whakaturanga i naiane, engari ka huri taku korero mo nga whenua Maori—nga whenua Maori e takoto papatupu ana. Ka whakaae ahau kia whakaturia he Poari kia riro mana e whakahaere nga whenua Maori i raro i nga huarahi kua whakaaturia ake nei e ahau, a mo runga i nga take kua whakaaturia e ahau. Na, i te mea kua whakamohiotia mai ki a tatou e te Kawanatanga, kua maharatia e ia kia whakamutua te hoko a te Kawanatanga i nga whenua a nga Maori; na mehemea he tika tenei, kua tata te taea o tetahi o nga hiahia nui e inoia tonutia nei e nga iwi Maori ra roto i to ratou Kotahitanga. Na, mo nga toenga whenua papatupu a nga Maori e takoto nei i naiane i te motu nei, e penei ana ahau, kua e pa atu te ture ruri i raro i “Te Ture Kooti Whenua Maori, 1894,” ki aua whenua, no te mea he huarahi hanga taumahatanga tena ki runga ki te whenua, he huarahi whakakino tangata hoki. Kahore enei ahuatanga e rua i te pai, kahore i te tika, kahore hoki e hiahiatia ana. He nui hoki nga kino e oho ake ana i roto i nga iwi, i nga hapu i runga i nga tono ruri a tetahi tangata kotahi, tokorua ranei, e ki ana he paanga o raua ki te whenua, a ko te nuinga o nga tangata kahore i te whakaae. Engari ma te katoa e whakaae, katahi ka tika, ka kore hoki he kino e oho ake i roto i te iwi. Kaati, ko taku huarahi tenei ka whakaaturia nei mo aua ahua whenua. Me penei he ture, me whakamana nga hapu e ki ana he paanga o ratou ki tetahi, ki etahi whenua papatupu, ki te whakatu i tetahi Komiti i roto ano i a ratou, me tu taua Komiti ki nga wahi e whakaritea e ratou. (1) Ki te kimi, ki te whakatau i te rohe potae o te whenua, o nga whenua papatupu ranei; (2) ki te kimi ki te whakatau i nga rohe hapu, wahanga hapu hoki, tae atu hoki ki nga rohe whanau. Kia oti rawa tena te whakatau, katahi ano ka ahei te ruri te haere mehemea ka hiahiatia e nga tangata mo ratou tena wahanga tena wahanga o aua whenua. Ka oti ena rohe katoa te mahi—katahi te Komiti ka timata ki te whakatutuki i tetahi o aua mahi, ara, ki te kimi ki te whakatau i nga rarangi ingoa o nga tangata e tika ana ki ia wahanga ki ia wahanga o te whenua. Kei te tino mohio ake ahau, ka taea tenei huarahi te whakatinana. Kua kite ahau i te whakatatanga o tetahi tikanga penei. Ki te whakaaetia tenei huarahi kia whakaturia, ka ki ake ahau ka mawehe atu etahi o nga taumahatanga nunui e tau mai ana ki runga ki nga whenua Maori i raro i nga ture o naiane; a ka taea hoki te whakakore atu nga tini rarururu nunui e oho ake ana i waenganui i nga Maori me nga Maori. Ki te oti enei i nga Maori, ara, i to ratou Komiti, na, heoi he mahi ma ratou i muri o tena, he tuku atu i ta ratou whakaotinga ki te Kooti kia whakamana—ki te kore te Kooti, a ki te ropu hei tango i te mana o te Kooti. Engari kua ki te Poari. Na, kua oti katoa te take, a kua araia atu nga huarahi whakapau nui i te moni, whakakino hoki i te tangata, e puta mai ana i nga keehi penei, ana mahia e te Kooti Whenua Maori. Na, i te mea ko ta tatou noho e noho nei tatou, hei whakaatu i o tatou mahara, he uiui, he tautohe, i nga tika i nga he, i nga uauatanga, i nga ngawaritanga o o tatou hiahia, kia taea ai te komiri i roto i a tatou huarahi korero tetahi ture e tau pai ai ona hua ki nga iwi Maori, a e tino iti ai hoki nga moni e pau i runga i nga huarahi whakahaere i raro i taua ture; koia nei ahau i ki ai, koia tenei ko te huarahi e oti ai taua hiahia i raro i nga tini ahuatanga e pa atu ana ki enei whakahaere. Na, i te mea kua maramatia te putake o ta tatou noho, koia ahau i ki ai, ka taea e ahau te whakangawari te nuinga o nga take kei te hiahiatia e ahau kia oti, kia riro ai ma taku whakangawari i etahi o aku take e ngawari ai pea te whakaaetia nga take a te Kawanatanga kua whakaaturia nei e te Pirimia i roto i ana whai-korero i runga i te Motu nei. Kaati nei he kupu maku.

Henare Kaihau: I mahara ahau ko tenei korero a tatou he korero mo runga i nga pitihana i whai korero ai ahau i tera rangi nei. Kaati, he mea ke tenei. Ko tenei he whakaaui ke i nga huarahi hei haerenga mo tetahi ture i runga i te hiahia a nga mema motuhake o tenei Komiti. Tera ke ia te aronga korero, ko te pitihana i korero ai ahau; ko te take tuatahi tera kei te aroaro o te Komiti.

Te Tiamana: I mahara ahau ko te putake i kokiriha ai aua pitihana ki te aroaro o te Whare, he mea kia taea ai te mohio nga mahara o nga mema Maori mo runga i te huarahi e haere ai he ture whenua Maori, kia taea ai te whakaiti iho te whakakore rawa atu ranei o nga kino me nga taumahatanga e korerotia nei i roto i nga pitihana. Kua whakaaturia e Henare Kaihau ona